

בעניין גר קטן

גיר קטן עורר מאז ומתמיד עניין רב מן הבחינה הדתית, הלאומית, ההיסטורית והחברתית. שיטת המחקר במאמר זה היא אנאליטית-מושגית.¹ ראוי לציין שחיבור זה אינו חיבור היסטורי, אלא בא להוסיף על הדיון ההלכתי-המשפטי בסוגיה זו.² במסכת כתובות דף יא ע"ב נאמר: "אמר רב הונא: גר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין דזכות הוא לו,³ וזכין לאדם שלא בפניו". ופירש רש"י: "גר קטן אם אין לו אב, ואמו הביאתו להתגייר". והב"ח בסימן רסח כתב: "והא דכתב רש"י ואמו מביאתו להתגייר, לאו דוקא, אלא לאורווי דאף ע"פ שאמרו מביאתו, אפ"ה בעינן על דעת ב"ד". וגם רמב"ם וסמ"ג וטור כתבו שסחם גר מטבילין אותו ע"ד ב"ד. יש לציין שזכירתו של הקטן בגרותו אינה סותרת את עקרון גמירת הדעת למצוות, שהוא יסוד הגרות. המרדכי בסוף החולץ כתב בשם ראב"ה: "דדין רב הונא דגר קטן מטבילין אותו על דעת ב"ד איירי כגון שאמר הקטן גיירוני. וקמ"ל שאע"ג דאין לו דעת, שומעין לו דזכות הוא לו, אבל אם אינו רוצה אינו גר. תדע דהא מיירי כשיד ישראל תקיפה עליהם, כדאמר ואם הגדילו יכולין למחות, וא"כ נגייר כל בניהם הקטנים, וכן הטור בסימן רס"ח כתב דין דרב הונא כשבא להתגייר, אבל אם גיירו הב"ד מעצמן לא הוי גר".⁴ לפי זה קשה להבין על איזה סמך מגיירים היום ילד נכרי שאומץ ע"י זוג ישראל, הלא הילד לא אמר גיירוני, כי לרוב מגיירים את הילד המאומץ בחודשים הראשונים לחייו, ואבותיו לא הביאוהו לגיירו, ונמצא שבית הדין מגיירים אותו מעצמם, ולפי שיטת הראב"ה, המרדכי והטור שהבאנו לעיל הילדים אינם גרים אלא נכרים.⁵

¹ לדין על שיטות המחקר השונות של המשפט העברי ראה: B. Cohen, Jewish and Roman Law: A Comparative Study, N.Y. 1966, I, pp. 8-11; B.S. Jackson (Ed.), Modern Research in Jewish Law, London 1980, pp. 136-157; ש' אלבק, "משפט והיסטוריה במחקר ההלכה", עיוני משפט ג (תשל"ד), עמ' 710; "אנגלרד", מחקר המשפט העברי - מהותו ומטרותיו, משפטים ז (תשל"ו), עמ' 34; מ' אלון, "עוד לעניין מחקרו של המשפט העברי", משפטים ח (תשל"ז), עמ' 99.

² לחיבור היסטורי של תופעת הגיור, ראה את דבריהם של א"א אורבך ו' כץ באנציקלופדיה העברית, הערך "גר", כרך יא, עמ' 172-186.

³ ראה עוד: מס' כתובות פ"א מ"ד; פ"ד מ"ג; מסכת יבמות פ"א מ"ב. ראה גם את המחקר המקיף של מ' פינקלשטיין, הגיור - הלכה ומעשה, רמת-גן תשנ"ד. ראה גם ד' רוקח, "הגיור היהודי בעת העתיקה להלכה ולמעשה", בית מקרא קמ"א (טבת-אדר תשנ"ה), עמ' 135-151.

⁴ חשובה עקרונתית לקושי האמור הייתה יכולה להיות בקביעה שקבלת המצוות היא עיקרו של גיור בגר גדול - ולא בקטן - שאינו חייב במצוות. ראה שיטה ישנה, שהובאה בשיטה מקובצת לכתובות יא ע"א: "ואע"ג דצריך קבלה, הני מילי היכא דאפשר, אבל בקטן לא אפשר". והשווה לדגול מרבכה - לשר"ע י"ד, סי' רסח, טע"ג - הקובע, שמילה וטבילה בגר גדול יכולות בריעבד להיות בלא שלושה ובלילה, מפני שאצלו "קבלת המצוות עיקר", לעומת גר קטן "שלא שייך בו קבלת מצוות, והטבילה היא עיקר".

⁵ ראה M. Goodman, "Proselytising in Rabbinic Judaism", JJS 40 (1989), pp. 175-185. שם הוא מרכיב על היחס "התם" של חז"ל לנושא הגיור. יש לציין שסוגיה זו חייבת להיחקר בצורה רצינית ביותר תוך התייחסות לעובדות המשתנות על פני ההיסטוריה. ליחס "התם" של חז"ל לתנועת-הגיור ראה: ג' אלון, מחקרים בתולדות ישראל, תל-אביב תשי"ח, עמ' 278-284; א"י אורבך,

אפילו לשיטת הר"ן - דכתב בפ"ק דכתובות דף עג ע"ב, דאין חילוק בין מצב שבו הקטן בא להתגייר מעצמו לבין מצב שבו בית הדין גיירו מעצמן - עדיין קשה. הלוא אחרי דינו של רב הונא, דגר קטן מטבילין אותו על דעת בי"ד, בא הדין של רב יוסף, שאם הגדילו יכולין למחות ולומר אין ברצוננו להיות יהודים והגרות נעקרת למפרע. א"כ גרים אלו שאומצו ונתגייירו כשהיו קטנים איך אנו מניחים אותם לישא בת ישראל, או להינשא לישראל, הלוא יש ספק שמא כשהגדילו ימחו ביהדותם, ועכשיו הם נכרים גמורים.⁶ הנה בדין הרב יוסף חולקים הראשונים. הר"ף מביא את דברי רב הונא בפרק החולץ (מה ע"ב) שגר קטן מטבילין אותו על דעת בי"ד, אבל אינו מביא כלל את דברי רב יוסף, שאם הגדילו יכולים למחות ומכאן מובן ששיטת הר"ף היא שגר קטן לעולם אינו יכול למחות.

בעל הלכות גדולות פסק כרב יוסף שיכול למחות רק אם בא בפני עצמו להתגייר, אבל בהביאוהו אבותיו לגייר אפילו לא נתגייירו עמו, אינו יכול למחות.

הרמב"ם, איסורי ביאה, פרק יג הלכה ז, מייתי הא דרב הונא "גר קטן מטבילין אותו על דעת בי"ד", ולא מייתי כלל שיכול למחות. רק בפרק י מהלכות מלכים מייתי דין דרב יוסף דיכול למחות, וה"ה כבר עמד על זה. לפי החתם סופר, הרמב"ם אזל בשיטת בה"ג, לכן בהלכות איסורי ביאה הרמב"ם מיירי שהביאוהו אביו או אמו להתגייר, דבסמוך לו מיד כתב דין מעוברת שטבלה אין בנה צריך טבילה, ומשום הכי לא הזכיר שם שיכול למחות, כי באופן כזה, שההורים הביאוהו, אין הוא יכול למחות כשהגדיל, אבל בהלכות מלכים הרמב"ם מיירי שבא להתגייר בפני עצמו, שהרי העניין פותח בכך נח שנתגייר וכו', ואחר כך רוצה לחזור וכו', ואילו היה קטן כשהטבילוהו בי"ד, יכול למחות בשעה שיגדיל, והיה גר תושב בלבד, דמיירי דומיא דרישא, בן נח שבא להתגייר על דעת עצמו, הכי נמי הקטן שבא בפני עצמו בלא אבותיו, אז יכול למחות.⁷

בשו"ת חתם סופר, יו"ד, סי' רנג, מובאת שאלה אם לברך על טבילת גר קטן שנתגייר ע"י אמו. הואיל וקי"ל דאם הגדיל יכול למחות, א"כ אולי הווא ברכה לבטלה, או אולי נאמר אפילו ימחה כשיגדיל, מ"מ אינו מיעקר עקר הקדושה למפרע, אלא מינו גייר מכאן ולהבא, אבל למפרע אם בעל אשה בהיותו בן ט' לא נפסלה ביאתו וגם ליכא ברכה לבטלה.

האנציקלופדיה העברית, הערך "גר", כרך יא, עמ' 179, ובספרו: חז"ל פרקי אמונות ודעות, ירושלים תשכ"ט, עמ' 485. לחקר התופעה ההיסטורית ראה המחקר המקיף של M. Goodman, "Jewish Proselytizing in the First Century" in J. Lioy, J. North & T. Rajak (Ed.), *The Jews Among Pagans and Christians in the Roman Empire*, London & N.Y. 1992, pp. 53-78.

⁶ אולי אפשר למצוא גישה דומה בדרכם של כמה אמפרטורים בקיסרות רומי. בשנת 96 לסה"נ הנהיג הקיסר נרוזה רפורמה במס ושחרר ממס זה את היהודים שנטשו את יהדותם, אך רומיטיאנוס חייב ב"חשלומו דרים" גם את היהודים האתניים הלא דתיים. כנראה ראה המלך שבני קבוצה זו, על אף שעזבו את מנהגי אבותיהם, המשיכו להיות חלק בקהילה היהודית ולא הרומית, ולכן "מס הזרים" (כך הוא פירש את חובת התשלום לפי החוק) היה עדיין שריר וקיים כלפי אותם היהודים, שהרי הם לא נקטו אקט ברור המלמד לאיזו קבוצה הם משתייכים (שהרי היהודים המשיכו להתחתן ביניהם ושמרו מסורת ישראל). ראה גודמן (הערה 5 לעיל).

⁷ ראה שו"ת אגרות משה, יו"ד, ח"א, סי' קנח, שבכדי לצאת "מידי ספק לגמרי יהיה טוב לזכור להטבילו כשיגדיל". ראה עוד בספק גרות, יבמות טז ע"א-ע"ב, וכן דברי הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה פ"ב ה"ט; פ"ט ה"ט. בקשר לספק משפטי ראה שו"ת אגרות משה, אה"ע, ח"ג, סי' קס"ד; שו"ת אחיעזר, ח"ג, סי' כז.

החתם סופר קבע שם דהיכא דיכול למחות, ודאי אין בו ספק כלל דנעקרה הגרות למפרע, אבל בנתגייר עמו אחד מאבותיו, כיוון שהוא זכות גדול, בוודאי אינו יכול למחות, דאי מוחה אנן סהדי דהשתא הוא דמהדר ביה, וכבר היה מרוצה רגע אחד, ויש בזה זכות גדולה, כי כיוון שאבותיו מתייחדים, אם הוא ישאר כגוינותו, קשה להם לחיות עמו באגודה אחת, שהרי עושה יי"נ, וכשיהיו אבותיו פורשים ממנו, מפרישין אותו מחיותו, על כן זכות גדולה היא לו ואינו יכול למחות. לכן צריך לברך ומניחים אותו ליגע ביין או להינשא לאיש או לישא ישראלית.⁸

ההסבר הזה של החתם סופר הוא נכון כגון קטן שנתגייר עם אחד מאבותיו, כי במצב כזה אכן זכות גדולה היא לו להיות באגודה אחת עם אבותיו, אבל עדיין איננו יודעים טעם לשיטת בה"ג, הרי"ף והרמב"ם, שאם הביאוהו אבותיו לגייר אפילו לא נתגירו עמו, אינו יכול למחות. הלא צריך להיות להפך, כי אם הוא יישאר יהודי, לא יוכל להיות באגודה אחת עם אבותיו שלא התגיירו. ואם-כן מדוע אינו יכול למחות?

בספר אחיעזר (ר' חיים עוזר (ח"ג), סי' כח, נשאל המחבר אם הגדילו הגרים הקטנים ומחללים את השבת אם התנהגותם זו שלא על פי התורה היא כמחאה על גרותם, ואם כן להווי הגירות בטלה למפרע. והגאון ר' חיים עוזר מכריע שחילולו את השבת ועשייתו שאר עבירות אין הם כמחאה על גרותו ובוודאי דהווא גר, והוא נחשב עובר עבירה כישראל. ומטיק מ"מ מה שהעלה החתם סופר, דאם האב והאם או אחד מהם מביאים לגיירו, אינו יכול למחות, זה נאמר דווקא באופן שיחנהג כישראל דהווי זכות גמור,⁹ אבל באופן שיחנהג באיסור, אף דמ"מ הווי זכות, כמו שכתב בשו"ת בית יצחק, אך אפשר דלא הווי זכות גמורה, ובכהאי גוונא יכול למחות כשיגדיל, אפילו אבותיו הביאוהו להתגייר.

לעיל העלינו שאלה בעניין גר שאומץ ונתגייר בהיותו קטן, איך אנו מניחין אותו לישא בת ישראל או להינשא לישראל, הדי ייתכן שכשהגדיל מחה ביהדותו ונמצא שהוא עכשיו

⁸ לפרטים נוספים ראה: שו"ת בית יצחק, אה"ע, ח"א, סי' כט, אות יא; שו"ת אחיעזר, ח"ג, סוף סימן כח. דברים אלו נאמרו לשיטתו של החתם סופר, כי גר קטן שאחד מהוריו התגייר עמו אינו יכול למחות מפני שזכה בזכות גמורה. נראה שאותם דברים אמורים גם לשיטת התוספות בכתובות, וראה שו"ת חבצלת השרון, ח"א, יר"ד, סי' עה.

⁹ ראה: שו"ת בית יצחק, שם (אות ז-ח), הדין בשיטתו של החתם סופר, ומעיר, שמכל מקום "להכריע להלכה שלא כדעת המחבר ולהחליט הדין אין לנו". וכן ראה חידושי ר' שמעון שקאפ על מס' כתובות, סי' יג, המציין כי מפשט דברי השולחן ערוך אין נראה כחידוש החתם סופר. יצוין כי החתם סופר מסתמך בתשובתו על דברים שמצא בשיטה מקובצת, שלפיהם אם מתגיירים אבותיו של הגר עמו, אינו יכול למחות. וכבר העירו הרבה שלא מצאו דברים אלה בשיטה מקובצת (למשל שו"ת יביע אומר, ח"ב, אה"ע, סיד, אות ט). אדרבה, בשיטה מקובצת מובאים רק דברי הראשונים (רש"י, רשב"א, ריטב"א) המצדדים בפירוש המקובל, שלפיו גם גר שהתגייר עם אביו יכול למחות. וראה פירוט ההשגות על חידושו של החתם סופר, בקונטרס תשובה של בעל שו"ת לחם שלמה בעניין גר קטן. תשובה זו הובאה בפירוש "אבן שלמה" לספר אבן העזר לראב"ן (ניו-יורק תשי"ח), דף רמג. והשגות המיישב היו הלכה למעשה. מדובר היה בקטן, שבהיותו בן ארבע התגייר עם אבותיו ואמו. בהיותו בן שתים עשרה הרע דרכיו "עו שאמר בעצמו שאין רצונו עוד להיות ישראל, והלך לכומר אחד והשתמד שם והתנהג מאז כנכרי גמור בכל הענינים". בהיותו בן עשרים חשקה נפשו בבת ישראל וקידש אותה בפני עדים. נשאלה השאלה אם חוששים לקידושין אלה. לשיטתו של החתם סופר, קטן שהתגייר עם הוריו - כמו במקרה זה - אינו יכול למחות, ולפיכך אפילו השתמד, יש לראותו כישראל מומר שקידושו קידושין. אולם בעל "אבן שלמה" חלק על החתם סופר והשיב ש"ודאי דאין כאן חשש קידושין כלל דהווי גוי גמור למפרע" (שם, דף רמה).

נכרי. לפי סברת אחיעזר שהבאנו, אותה השאלה תהיה גם בנוגע לגר שאפילו אבותיו התגיירו עמו כשהיה קטן: איך אנו מניחים אותו לישראל או להינשא לישראל, שמא כשהגדיל לא התנהג על פי התורה כישראל ומחה ביהדותו ונמצא שהוא נכרי. הלא לפי אחיעזר כשהתנהג באיסור כשהגדיל אפשר שיכול למחות אפילו אמו התגיירה עמו. אמנם על עצם הסברה של ר' חיים עוזר אפשר להקשות: הנה התוס' ביבמות מח ע"א, ד"ה אלא, מקשים על ר' יהושע בן לוי דאמר הלוקח עבד מעובד כוכבים ולא רצה למול מגלגל עמו י"ב חודש. ולמה אינו מל אותו בע"כ, הלא עבד אפילו הוא גדול מלין אותו בע"כ. ואומר שם ר"י "דתקנת חכמים היא שלא יכשיל את רבו באיסור והיתר". ואם הוא גר בע"כ, הרי הוא מוחזק בעינינו שאינו זהיר באיסור והיתר - וסברה היא. א"כ כל גר קטן שהגדיל, אפילו אבותיו התגיירו עמו, מוחה ואומר אי אפשר להיות יהודי, ודאי הוא כבר מתנהג באיסור, ואילו לפי אחיעזר מחאתו צריכה להיות מחאה ויהיה נכרי למפרע, וצ"ע. הנה התוס' סנהדרין סח ע"ב, ד"ה קטן, מביאים ראיה שיש גרות לקטן מדאורייתא, מאבותינו שנכנסו לברית מילה וטבילה והרצאת דמים, וכמה קטנים היו בשעת מתן תורה, וס"ל לדוחק שהוצרכו לגייר אותם כשהגדילו.¹⁰ אבל עדיין קשה: אפילו נאמר שגר קטן מטבילין אותו מן התורה, הרי כשהגדיל יכול למחות כדורב יוסף, וקשה להעלות על הדעת שכל אלו הקטנים שהיו בשעת מתן תורה היה ביכולתם למחות ביהדותם כשהגדילו. ואם ככה, אולי היו מהם כאלו שרצו למחות כשהגדילו. הלא אבותיהם היו צריכים כפיית ההר כדי לקבל את התורה, ומי כפה על קטנים כשהגדילו? אף שלפי התנחומא הכפייה הייתה רק על התורה שבע"פ, בכל זאת אם כשהגדילו מחו הקטנים על התורה שבע"פ, מחאתם הייתה מחאה.¹¹

אולי גם מזה יש ראיה לפוסקים הסוברים שגר שאבותיו התגיירו אתו אינו יכול למחות. התוס' הנ"ל מביאים ראיה נוספת לכך שגר קטן מטבילין אותו על דעת בי"ד מן התורה. ראייתם היא מהגמ' בקידושין עח ע"א: "אמר ר"ש: גיורת שנתגיירה פחותה מבת שלוש שנים ויום אחד כשרה לכהונה שנזרעו בתוליה בישראל", ומייתי ראיה מדכתיב בשלל מדין "וכל הטף בנשים החיו לכם", והלא פנחס היה עמהם. אבל עדיין תמוה שהרי לטף לא היו אבות, שכולם נהרגו, ובאופן כזה כולא עלמא מודו שאם הגדילו יכולין למחות. א"כ איך היה מותר להם לישראל אשה מן הטף, הלא אפשר שתמחה לכשתגדל, ואם כן תיעקר הגרות למפרע, והייתה נכרית כל הזמן.

¹⁰ פן מעניין הוא הסברו של יוספוס (קדמוניות היהודים, א, עמ' 161, 166-167). מוצאים שאברהם, בעת שירד מצרימה, לא לימד יהדות אלא אריחמטיקה ואסטרונומיה. אולי אפשר להסביר פירוש זה של יוספוס בכך שלא רצה להרגיז את הגויים בנושא רגיש כמו הגיור. אם פרשנינו השתמשו בפירושיהם לטיעונים נגד הגיורים למשל, כך יש להניח שגם פלביוס היה מושפע מסיבתו בעת כתיבתו.

¹¹ יש לציין שיש אולי יחס עדין כלפי הגיור בכלל, כגון "קשים גרים לישראל כספחת בעור" (מס' יבמות קט ע"ב; נידה יג ע"ב). כך גם מדרשתו של רבי יצחק שם את הפס' במש' יא טו "רע ירוע כי ערב זר": "רעה אחר רעה תבוא למקבלי גרים". ובמס' קידושין ע ע"ב: "אמר ר' חלבו: קשים גרים לישראל כספחת, שנאמר 'ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב' (יש' יד א), כתיב הכא 'ונספחו' וכתיב החם 'לשאת ולספחת' (וי' יד נז)". כנגד זה יש לציין שתלמידו של ר' חלבו מסביר את הפסוק מישעיהו בצורה הפוכה לחלוטין: "שעתידים גרים להיות כהנים משרתים בבהמ"ק". אין "נספחו" - לפי דעתו - אלא כהונה. וראה הערה 5 לעיל.

אמנם אחר העיון נראה לפענ"ד ליישב כל זה ע"פ הגמרא ביבמות מח ע"א: "כל עבד איש מקנת כסף, עבד איש ולא עבד אשה, אלא עבד איש אתה מל בע"כ, ואי אתה מל בן איש בעל כרחו".¹²

ופירש"י בלשון שני, שהוא עיקר: "עבד שהוא איש אע"פ שהוא גדול וכן דעת ומלתה אותו בעל כרחו, ואי אתה מל בן [שהוא] איש. גר הבא להתגייר אין לו כח למול בנות גדול בעל כרחו, דגבי בנים כתיב המול לו כל זכר ולא כתיב בהו איש, וגבי עבד כתיב איש למעוטי בן". משמע מרש"י שמן התורה מוטל על אב נכרי המתגייר למול את בנו הקטן בעל כורחו, והוא הבעלים על גרות בנו הקטן, כי יש לנכרי קניין בבניו כל זמן שהם קטנים, וקניין ממון שיש לו בבנו אינו מפסידו אפילו אחר שהאב נתגייר. ואם אינו מגיירו יעכבו בפסח כמו עבדיו שלא נימולו. ובוה תירץ ר' יצחק רבינוביץ בספרו "זכר יצחק" את קושיית התוס' על פירוש רש"י, שהקשו דהקרא דהמול לו כל זכר לא שייך אלא בבנים שנולדו בקדושה, אבל מילת בניו שלא נולדו בקדושה אינה מעכבת מלאכול בפסח.

בעל "זכר יצחק" מסביר שלפי שיטת רש"י העיכוב בפסח אינו מצד בנים שלא נימולו, אלא מצד הקניין שיש לו בהם, ויעכבו בפסח כמו עבדיו שלא נימולו.

באותו אופן תורצה קושיית התוס' הנ"ל על רש"י על ידי ר' מאיר שמחה בספרו "משך חכמה", פרשת בא, בשם חתנו בעל "זרע אברהם". הוא מביא את רש"י הנ"ל, שמן התורה מוטל על אב נכרי המתגייר למול את בנו בע"כ, והוא הבעלים על גרות בנו הקטן מצד שיש לעכרו"ם קניין בבניו כל זמן שהם קטנים, וקניין ממון שיש לו בבנו אינו מפסידו אפילו אחר שהאב נתגייר, ואם אינו מגיירו יעכבו בפסח כמו עבדיו שלא נימולו.¹³ בעל "משך חכמה" נותן טעם נכון מדוע אב נכרי אינו מפסיד קניינו בבנו הקטן אחר שנתגייר. אע"פ שאין ביניהם עוד יחסי נחלה, כי גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, מ"מ כיוון דכל זכות האב במכירת בנו הקטן הוא לא מטעם דין ירושה אלא מטעם שהוא זן ומפרנס אותם בקטנותם, כמו דאיתא בתוס' הרא"ש ריש קידושין, "דקא מתזנא מנייהו", וכפירוש התוס' בגיטין מז ע"ב, ד"ה "ולביתך מלמד שאדם מביא בכורי אשתו": "ואם תאמר, והא מן התורה אין לבעל פירות בנכסי אשתו, אלא תקנתא דרבנן בעלמא היא, א"כ על כרחך גזירת הכתוב הוא. ויש לומר, דרך נשים שנותנות פירות לבעליהן, וכי האי גוונא איירי קרא, וכענין זה אמרין בריש קידושין (ד ע"א) אי כתב רחמנא מעשה ידיה לאביה דקא מיתזנא מיניה, ואע"ג דמדאורייתא אינו חייב במזונות בתו, אלא דאורחא דמילתא היא שהוא זן אותה". כלומר: אע"פ שאינו חייב לזונם מדאורייתא, מכל מקום נהוג כך, ולכן יכול גם למכרה מן התורה, דרחמי האב על הבן ודרכו לזוננו. ואילו משום דהאב נתגייר לא יזון בניו ובנותיו הקטנים שלא הטבילין? וכיוון דזן ומפרנס בניו הקטנים יש לו קניין בהם והוא הבעלים על גרותם

¹² מעניינת היא המחלוקת הקדומה לגבי גר שנתגייר בערב פסח, המובאת במשנה בפסחים פ"ח מ"ח: "גר שנתגייר בערב פסח - בית שמאי אומרים: טובל ואוכל את פסחו לערב, ובית הלל אומרים: הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר", ולפי רש"י שם צריך הזאה שלישי ושביעי. וראה גם ערויות פ"ה מ"ב.

¹³ ר' יוסף ענגיל בגליוני הש"ס מסביר כך את מעשה הגיור: "כי הגירות יש בו ב' דברים הסרת ענין הגירות וקבלת ענין ישראלי... הסרת העורלה, מסרת תיעוב הגירות והטבילה נותנת את הקדושה", לכן מצאו הראשונים והאחרונים ביסוס לכך שגוייר מדאורייתא. ראה בהרחבה גליוני הש"ס ליבמות מו ע"א, ד"ה אין גר. ראה גם בספריו פירוט רב: "בית האוצר", חלק שני, מערכת ב, כלל ז: "חוסן יוסף", סי' סט.

מדאורייתא. ולפי זה אפשר ליישב קושיית רע"א בחידושיו לכתובות יא ע"א, על מה שכתבו התוס' שם שמשכחת לה גר קטן מן התורה, במעוברת שנתגיירה ובנה אין צריך טבילה.¹⁴ והקשה בעל "משך חכמה", למאן דאמר עובר לאו ירך אמו, הרי גרות העובר היא גרות בפני עצמה, ושוב אנו צריכים לדעת ב"ד ולדין זכייה כמו בכל גר קטן, ולא הווי אלא גר מדרבנן לשיטת התוס'. וכן הקשה בעל "הפלאה" ומוסיף: "ותו קשה לפמ"ש הרא"ש בפרק החולץ והתוס' ר"פ בן סורר, ראיה מכמה יונקי שדים שהיו בשעת מתן תורה וס"ל לרוחק שהוצרכו לגיירם אח"כ, אחתי קשה דמסתמא היו בהן כמה מעוברות, ולמ"ד עובר לאו ירך אמו איך נתגיירו בשעת מתן תורה". אבל כפי שאמרנו לעיל בשם בעל "משך חכמה", בעל "זכר יצחק" ובעל "זרע אברהם", דכל שיש לו קניין בילד והוא בעליו, הוא גם בעליו לגרותו מן התורה, יש ליישב קושיית רע"א וההפלאה. הלא "משך חכמה" הסביר לעיל דכל זכות האב במכירת ילדים היא מפני שהוא זן ומפרנס אותם בקטנותם, ומאחר שהמעוברת היא זנה ומפרנסת את העובר כל זמן שהוא במעיה, ואם כן העובר הוא קניינה של האם, וכל זמן היותה מעוברת היא בעליו של העובר. ואפילו למ"ד עובר לאו ירך אמו, ואפילו למ"ד המזכה לעובר לא קנה מן התורה, מן התורה יש למעוברת המתגיירת כוח לגייר את העובר, ולאו מפני שזכין לאדם שלא בפניו, אלא כיוון שהוא בעליו של העובר לגרות, ודי בכוננתה ורצונה לעשותו גר מן התורה. הנה הרמב"ם בפ"ה מהלכות עבדים, הלכה כ, כותב: "ישראל שתקף עכו"ם קטן או מצא תינוק עכו"ם והטבילו לשם גר הרי זה גר, לשם עבד הרי זה עבד, לשם בן חורין הרי זה בן חורין".¹⁵

ובספר "אור שמח" שם הראה שהמקור לדברי הרמב"ם הוא הירושלמי, פרק הערל, הלכה א: "בן איש אין את מוהלו בעל כורחו... אפילו כבנו של אורכניס. ר' חזקיה בשם רבא: הא כיני מצא בתוכה תינוק מושלך, הטבילו לשום עבד, את מוהלו לשום עבד, לשום בן חורין, את מוהלו לשום בן חורין" וכו'. וכתב על זה בעל "אור שמח" כך: "ולכן פירש רבינו או במצא תינוק מושלך או בתקף עו"ג קטן שכידו לתקוף בו מסור בידו לעבוד בו, לכן יכול לטובלו לשם גר, אבל מי שאינו תחת ידו כבנו של אורכניס אינו מוהלו ומטבילו בלא דעת האב".¹⁶

¹⁴ מעניין הוא הדין של יפת תואר וגרותה, כפי שמסביר רש"י ל"ולקחת לך לאשה", "ליקוחין יש לך בה". לפי רש"י, הקידושין תופסים אע"פ שהייתה גויה ואינה מתגיירת מדעתה. החוספות והראשונים הבינו מרש"י שהגיון נעשה תקף ומיד, בעל כורחה, ועל כן הקידושין תופסים!!! ראה בהרחבה: תוספות לקידושין כב ע"א, ד"ה שלא; תוס' סנהדרין כא ע"א, ד"ה דאי; רמב"ן לקידושין שם, ד"ה נראה; תוספות הראש לקידושין שם, ד"ה שלא; ריטב"א לקידושין שם, ד"ה רב אמר. יש להסיק, שמצב "לא תקין", כגון גירות מעוברת, יפת תואר וכו' וזקק שההלכה תהיה שונה, ויש ללכת בעקבות המשפט הלטיני *Dura lex set lex*, "החוק הוא קשה, אבל הוא החוק".

¹⁵ ראה "לחם משנה" המקשה על זה: "מלשון שכתב ישראל שתקף עכו"ם קטן משמע אפילו תקפו בע"כ הוי גר, ואמאי, נהי דקטן הוי, מ"מ צריך שיהא מדעת כדכתב ראבי"ה ד"ל כתבו המרדכי פרק החולץ, וכן הטור בסימן רס"ח כתב דין דרב הונא כשבא להתגייר אבל בע"כ למה".

¹⁶ זאת אומרת: אם העכו"ם הקטן מסור ביד ישראל לעבד בו, שהוא קניינו, אז יכול הישראל, שהוא בעליו, לתקוף בו ולהטבילו בעל כורחו לשם גר, והרי הוא גר, וזה אינו מדין רב הונא שזכין לאדם שלא בפניו, אלא מצד העובדה שהוא בעליו של עכו"ם קטן לעבוד בו. התורה נתנה לו כוח לגייר אותו בעל כורחו, והירושלמי לומד את זאת מהפסוק "עבד איש" - בן איש אי את מוהלו בע"כ, הא בן קטן את מוהלו בע"כ, כמו שמוכח מרש"י יבמות מח ע"א דלעיל.

בזה מתורצת קושיית "לחם משנה" על הרמב"ם הנ"ל.¹⁷ התירוץ הוא לפי ראב"ה, שכתב שדין דרב הונא הוא רק כשבא להתגייר, אבל לא בע"כ, כי דין דרב הונא איירי בעכו"ם קטן שאינו קניין של ישראל, ובית דין מגיירו רק מדין זכין לאדם שלא בפניו, אז אומר ראב"ה שיכולין לגייר אותו רק אם בא להתגייר מדעתו, אבל הרמב"ם מיירי, כמו שפירש "אור שמח", שהעכו"ם הקטן הוא קניינו של ישראל, ואז יכול ישראל לתקוף בו ולגייר אותו בעל כורחו, והרי הוא גר מן התורה מדין כן איש אי את מל בע"כ, אבל את מל קטן בע"כ.¹⁸

לעיל הבאנו את הגמרא בקידושין ע"א, שלפי ר' שמעון בן יוחי, הנאמר בשלל מדיין יוכל הטף בנשים החיו לכם, פירושו החיו לכם לנשים. ולכאורה קשה, הלא האבות של הטף לא הביאום לגייר, הלא כולם נהרגו, והטף לא באו ואמרו גיירונו, ונמצא שבית הדין של ישראל במדבר גיירו את הטף בע"כ, וקשה אפוא על ראב"ה והטור שפסקו שאם בי"ד מגיירים עכו"ם קטן בעל כורחו, אינו גר.¹⁹ ובזה מתורץ מה שהקשינו לעיל על איזה סמך בית-דין מגיירין ילד נכרי קטן שאומץ ע"י זוג ישראל, הלא אבותיו לא הביאוהו לגייר, והילד לא אמר גיירוני, ונמצא שמגיירין הילד בע"כ, והרי זה נגד הפסק של ראב"ה, המרדכי והטור, שפסקו אם מגיירים עכו"ם קטן בע"כ אינו גר, והדין דרב הונא הוא דווקא כשבא מעצמו ואמר גיירוני או אבותיו הביאוהו לגייר.²⁰

הרמב"ם, הלכות עבדים, פרק ט, הלכה ב, פסק: "זכין [עכו"ם] מוכר בניו ובנותיו שנאמר 'מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם'". ובעת שהאבות הנכרים מוסרים את בנם הקטן לזוג ישראל לאימוץ, הם באמת מוכרים לזוג את קניין הממון שיש להם בילד תמורת סכום כסף שעליו הוסכם, וכשהזוג לוקח את הילד בידיהו הוא קונה את הילד במשיכה, כמו שפסק הרמב"ם, הלכות עבדים, פרק ה, שעבד קטן נקנה במשיכה. וכיוון שיש לזוג הישראלי קניין בילד, הזוג נעשה בעלים לגייר את הילד בע"כ, וזה לא מצד דין דרב הונא, משום זכות שאינו בע"כ, אלא מצד בעלות, ודי בכוננה וברצון של הבעלים החדשים של הילד, ואין אנו זקוקים לדעת הילד. זה כוח שדומה לכוח שנתנה התורה בידי האב לקדש את בתו הקטנה בע"כ. אע"פ שבכל קידושין צריכים את דעת האישה, אבל כשהיא קטנה די בדעת האב וברצונו בקידושיה, ואין זקוקים לדעת הקטנה. באופן דומה התורה נתנה כוח בידי הבעלים של נכרי קטן לגייר אותו בע"כ, ואין זקוקים לדעת הילד, אלא די בכוננת הבעלים וברצונם.

בדין רב יוסף, שאם הגדילו יכולים למחות, יש לדייק שדווקא אם הטבילו את הקטן בדין דרב הונא משום זכות, כיוון שהגדיל מוחה ואומר אי אפשר להיות יהודי, נמצא שהגרות לא הייתה זכות בשבילנו. פעולת הגיור הייתה טעות והוא נשאר נכרי. אבל אם

¹⁷ ראה הערה 15 לעיל.

¹⁸ לענ"ד נראה, שגם מהבבלי יש ראייה לדברים הללו של הרמב"ם (שלישראל יש כוח מן התורה לתקוף עכו"ם קטן ולגייר אותו בע"כ).

¹⁹ ומהו יש ראייה נוספת לפסק הרמב"ם, שאם יש לישראל קניין בעכו"ם קטן, יש לו מן התורה כוח לתקוף בו ולגייר אותו בע"כ, והטף של שלל מדיין הרי היו קניינם של ישראל מאחר שנשבו במלחמה, והיו לעבדים ולשפחות, וכיוון שהיו קניינם, היה די בכוננתם ורצונם של ישראל לעשותם לגרים מן התורה.

²⁰ אבל לפי מה שאמרנו לעיל, דכל שיש לו קניין בילד והוא בעלים עליו, הוא גם בעליו לגרות, אתי שפיר.

הקטן גויר על-ידי הבעלים שלו, והתורה הרי נתנה להם את הכוח לגיירו בע"כ, כשהגדילו אינם יכולים למחות, כמו שקטנה אינה יכולה למאן כשהגדילה, אם אביה קידשה בקטנותה.²¹ וכן אתי שפיר עניין הנשים בטף של שלל מדיין: לפי ר' שמעון בן יוחי, היה מותר לישראלים לגייר אותן כשהן פחותות מג' שנים ולוקח אותן לנשים, ולא היה חשש שמא כשיגדילו ימחו ונמצא שהיו נכריות למפרע, כמו שהערנו לעיל, כי הגרות של הטף לא הייתה מצד דין דרב הונא, כמו שהוכחתי לעיל, כי דין דרב הונא ליתא בע"כ של הקטן. אלא הם גיירו אותם מצד בעלות שהייתה להם אחרי ששבו אותם במלחמה וכבשום לעבדים ולשפחות. אם מגיירים אותם מצד בעלות, ברור שאם הגדילו אין יכולים למחות. וכן אתי שפיר כשבי"ד מגיירים קטן שאומץ ע"י זוג ישראל מנכרים, וכשבאים להינשא לא חיישינן שמא מחו ביהדותם כשהגדילו והם עכשיו נכרים גמורים, מכיוון שבית הדין אין מגיירים בגלל דין דרב הונא, אלא מצד קניינו של הזוג הישראלי בילד, קניין המעניק להם מן התורה בעלות לגייר את ילדם בעל כורחו. במצב כזה ברור, שבשעה שהגדיל הילד אינו יכול למחות.²²

²¹ אולי זהו היסוד של שיטת בה"ג, שלפי הח"ס כל דבריו דברי קבלה, שאם הביאוהו אבותיו אפילו לא נתגיירו עמו אינו יכול למחות, אע"פ שאין זכות גדולה בשבילו להיות יהודי, מאחר שלא יוכל להיות באגודה אחת עם אבותיו, כי אבותיו מגיירים אותו לא מצד זכין לאדם שלא בפניו, אלא מצד שהתורה נתנה להם בעלות לגייר אותו בע"כ, אפילו כשאין זו זכות בשבילו, שאין אנו צריכים לרצונו של הקטן, אלא לרצון ולכוננה של הבעלים.

²² בעל "פתחי תשובה", יו"ד סי' רסח, ס"ק ת, מביא בשם בעל "תפארת למשה", דאם הייתה הורחתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה, כגון שנתגיירה עובדת כוכבים מעוברת, אינו יכול למחות. בעל "פתחי תשובה" אינו מציין את הטעם לזה, אבל לפי שביארנו לעיל, שלמעוברות יש קניין בעובר, אפילו עובר לאו ירך אמו, העובדה שהיא זנה ומפרנסת אותו כשהוא במעיה, מעניקה לה בעלות לגייר את העובר בע"כ מן התורה, ולא מטעם זכות. לכן כשהגדיל אינו יכול למחות.